

Dům přírody Žďárských vrchů – 12 let od myšlenky k hotovému dílu

Zdeněk Zálíš

K 50. výročí CHKO si Žďárské vrchy nadělily dům přírody. V pořadí deváté návštěvnické středisko typu domu přírody v České republice vzniklo v obci Krátká u Sněžného rekonstrukcí dvou historických objektů z poloviny

18. století. Představuje krajinu před příchodem člověka a její postupné osidlování až po současnou tvář Žďárských vrchů. Ke vzniku domu přírody ve vesnické památkové rezervaci Krátká nakonec pomohla i shoda náhod.

Dům přírody na statku č. p. 12. Foto Zdeněk Zálíš

Nejprve se zánikem okresních úřadů v roce 2002 získala Správa CHKO objekt č. p. 12 ve vesnické památkové rezervaci Krátká u Sněžného. Architektonicky ojedinělý patrový dům s mansardovou střechou, o jehož původním účelu nemají dodnes jasno ani historikové a památkáři (modlitebna, sídlo štajgra?), do té doby využívaný okresním úřadem Žďár nad Sázavou k rekreaci, jsme přizpůsobili k provozu informačního centra. Jeho chod byl zajišťován střídavě ve vlastní režii a s pomocí spřízněného ČSOP Žďár nad Sázavou. S příchodem myšlenky domů přírody jsme proto uvažovali o jeho využití právě pro tento účel, ale samotný objekt nebyl dostatečně velký. Tak musela pomoci další náhoda. Národní památkový ústav v Telči vlastnil v Krátké sousední rozsáhlou zemědělskou usedlost č. p. 2, přebudovanou v 70. letech 20. století na zaměstnanecké rekreační zařízení. Projektem domu přírody jsme tak pomohli rozřešit dilema památkářů, zda do nutné opravy investovat, anebo statek účelně přenechat, a po cca dvouletém vyjednávání nám v roce 2010 zemědělskou usedlost poskytli. Vhodné objekty se tak podařilo AOPK ČR získat bez investice jediné koruny.

V následujících dvou letech jsme budoucí provoz dohodli se silným zkušeným partnerem – Chaloupky o.p.s. –, ve spolupráci s ústředím AOPK ČR zajistili studii, finanční analýzu, interpretační plán, projektovou dokumentaci stavby, expozice a stavební povolení.

Rok 2012 – připraveni, čekáme na peníze z OPŽP

... a ty nepřicházejí. Těsně před námi je ještě získal Moravský kras, než se do cesty k podpoře z OPŽP postavil fakt, že AOPK ČR je žadatelem o dotaci a její vlastní regionální pracoviště současně projekt posuzují. Tento střet zájmů se vyřešil po cca šesti letech, během kterých jsme 2x prodloužili stavební povolení, projekt někde více, někde méně zastaral a stavby, které jsme v mezidobě výpůjčkou poskytli Chaloupkám na školní výukové programy, poněkud chátraly.

2018 až 2020 – soutěžíme, opravujeme, přestavujeme, tvoříme expozici

Během roku 2018 byly ústředím AOPK ČR vysoutěženy všechny zakázky, které ve finále po realizaci dosáhly nákladů uvedených v tabulce.

Pohled do dvora Domu přírody Žďárských vrchů. Foto Zdeněk Zálíš

Tabulka nákladů na vybudování Domu přírody Žďárských vrchů

Činnost	mil. Kč	Dodavatel
Návrhové studie a kompletní projektová dokumentace vč. inženýrské činnosti	1.46	AV MEDIA a. s., P.P. Architects s. r. o.
Stavební práce	23.48	STAREDO s. r. o.
Vnitřní expozice včetně audiovizuální techniky	7.14	NWT a. s.
Interiérové vybavení	1.26	JMK elektro s. r. o.
Vnější expozice	0.54	Marcel Hubáček
2D a 3D film	1.39	Miroslav Souček
Editor obsahu	0.25	Blanka Ponižilová
Náklady na technický a autorský dozor, koordinátora BOZP	0.92	Dozory staveb s. r. o., M plus spol. s r. o.
Náklady ostatní (koordinace projektu, analýza nákladů a výnosů)	1.38	
Dotace EU	32.2	
Vlastní zdroje	5.62	
Celkem	37.82	

Vypracovali: Lenka Šoltysová, Zdeněk Zálíš

Ve fázi realizační stojí za zmínku to, že část stavební byla realizována svižně v termínu. Dodavatelská firma byla vybavená dostatkem techniky i pracovníků, v průběhu stavby vyvstaly zvýšené náklady hlavně na stavební konstrukce, jejichž stav se od doby zpracování projektu zhoršil, a na speciální požadavky památkové péče na vzhled interiéru (podlahy, atypické truhlářské prvky, světla, keramické zásuvky a vypínače...).

Zatímco u stavební prací se boj s časem nekonal a bojovalo se hlavně o ceny víceprací, u následné realizace expozice byla situace zcela opačná. Zhotovitel se v přípravné fázi snažil vnést do postaršího projektu expozice inovace tak, aby její úroveň odpovídala současné době a přitom dodržel nabídkovou cenu, ale následná realizace časově velmi pokulhávala a byly nutné důrazné intervence a pomoc, aby mohl být Dům přírody otevřen v plánovaném termínu.

Slavnostní otevření Richardem Brabcem, Františkem Pelcem a Milanem Štěchem. Foto Lubomír Dajč

Otvíráme

Dům přírody Žďárských vrchů byl slavnostně otevřen 25. června 2020 za přítomnosti vzácných hostů – ministra životního prostředí ČR Richarda Brabce, ředitele AOPK ČR Františka Pelce a místopředsedy Senátu Parlamentu ČR Milana Štěcha. Slavnostnímu otevření se věnuje i článek v kuléru tohoto čísla časopisu. A co ve statku v novém kabátě návštěvníci mohou vidět?

Od pomezí hvozdu do současnosti

Expozice s názvem Proměny krajiny seznamuje návštěvníky s „divočinou“, „zápasem“

Recepce. Foto Zdeněk Zálíš

a „smířením“. Tak jsou nazvány tři hlavní místnosti, kde se expozice odehrává.

První přibližuje obraz krajiny před příchodem člověka, který namalovala akademická malířka Irena Wagnerová podle fotografií čtyř hlavních přírodních stanovišť – jedlobukového pralesa, rašeliniště, říčky a skály. Obraz doplňují vyřezávání či živí zástupci flóry a fauny, ať už ti vymizelí, anebo ti, kteří přežili do současnosti.

Zápasem jsme nazvali období osídlování krajiny, které v případě Žďárských vrchů

probíhalo poměrně pozdě, až od 13. století. Od získávání půdy žďářským lesem je odvozen název zdejší krajiny. Období shrnují čtyři ručně malované mapy zachycující tvář krajiny v období středověku, novověku, průmyslové revoluce a kolektivizace po současnost. Návštěvníci si mohou osahat i některé staré řemeslné výrobky – litinové kříže, pilníky, šindele, tradičně pěstované plodiny, ručně těženou rašelinnou cihlu – borku – nebo si prohlédnout model statku v původním uspořádání a seznámit se s jeho historií.

Nejhodnotnější dochované části současné přírody a krajiny Žďárských vrchů, kterým státní ochrana přírody věnuje nejvíce pozornosti a péče, je představena ve třetí místnosti s názvem „smíření“ (ve hře byla i alternativa „smíření?“). Většina je představena formou příběhů, z nichž lze jmenovat příběh hýla rudého a výzkumu jeho trasy na zimoviště, příběh starého stromu u chalupy – známé Zpívající (Lukasovy) lípy opředené pověstmi i ztvárněné na poštovní známce, příběh kamenic, které stejně jako žďářství daly název nejedné místní obci, nebo černého čápa s kroužkem 6RV, který ornitologům pomohl mapovat zásadní okamžiky jeho života. Děti mohou využít horolezeckou ministěnu anebo si pohovět v umělecky ztvárněném hnízdě. Pro milovníky map je připraven dotykový stůl, ve kterém běží i animace Jak vznikly Žďárské vrchy, největší rybník Velké Dářko a nejvyšší vrchol Devět skal.

Víceúčelový sál. Foto Zdeněk Zálíš

„Divočina“ – místní krajina před kolonizací. Foto Zdeněk Zálíš

Expoziční místnost „Smíření“ s dotykovým stolem. Foto Zdeněk Zálíš

Téma proměn krajiny je zakončeno ve víceúčelovém sále, kde je promítán stejnojmenný 3D film a nejen pro příznivce umění je zde vystaveno osm kopií obrazů místních krajinářů – Josefa Jambora, Karla Němce, Rudolfa Hanycha a Oldřicha Blažička, kdy jsou vyobrazena místa, malovaná před 60-80 lety, srovnána se současnou krajinou na fotografiích.

Nebyl by statek bez sklepa na brambory, zeleninu, mléko...

A do sklepa v Domu přírody s klenutým stropem a kamennou studnou sestoupí návštěvník, nejen aby se dozvěděl, jak se dřívě potraviny uchovávaly bez ledniček, ale současně se ponoří do fiktivního podzemí Žďárských vrchů za horníky, kteří v dobách minulých dobývali rudu, hlavně železnou, i za netopýry, kteří opuštěné štolky využívají jako zimoviště.

V bývalém infocentru – tematické výstavy, kulturní akce

Objekt č. 12 a přilehlá stodola se po rekonstrukci staly rovněž součástí Domu přírody. V hlavním objektu je možné se občerstvit a zakoupit regionální výrobky, ve stodole se konají příležitostné výstavy a jednorázové kulturní akce, jejichž tradici započala již Správa CHKO Žďárské vrchy (např. Kráteký jarmark, Bramborová slavnost) a nový provozovatel je odhodlán v ní pokračovat a ještě ji rozšířit.

A jaké má Dům přírody Žďárských vrchů ambice?

Návštěvnost Žďárských vrchů je dosud celkem rovnoměrně rozptýlená, a přestože vesnička Krátká a okolní osady Samotín a Blatiny, ležící pod Drátenickou skálou, patří k velmi atraktivním a navštěvovaným územím, Dům přírody neměl a nemá ambice soutěžit o návštěvnostní rekordy. Provozovatel Chaloupky, o. p. s., cílí nejen na běžné návštěvníky, ale v hledáčku má i školní děti a mládež a pořádání výukových pro-

gramů, tvořivých dílen, vycházek a exkurzí, do kterých Dům přírody přirozeně zapadá a v učebnách pro ně poskytuje i skromné zázemí. Z krátkého měsíčního prázdninového provozu zatím vychází i původní odhad roční návštěvnosti kolem 15 000 návštěvníků, který se snad podaří školními programy zvednout a vylepšit. Věříme, že společnými silami na Krátké, v centru Žďárských vrchů, kde je co vidět, vybudovali návštěvnické středisko, kde je co ukazovat, a návštěvníci si sem najdou cestu.

Č. p. 12 a stodola pro příležitostné výstavy. Foto Zdeněk Zálíš